

Bellefen 2009/2 s. 51-70

İkiz Ünlü ve Çift Ünlü Kelimeler Üzerine Bir Tespit Çalışması

Yard. Doç-Dr. **Rıza Gül** - Dr. Mehmet Hazar

Abstract: There isn't diphtong in the Turkish language, but there is diphtong in borrowed words and the Turkish dialects. Both of them Turkish words and borrowed words are different. Borrowed diphtong must be called double vowel.

Keywords: Diphtong, borrowed words, long vowel, double vowel, Turkish dialects.

Özet: Türkçede ikiz ünlü yoktur. Fakat Alınma kelimelerde ve Türk lehçelerinde ikiz ünlü vardır. Türkçe kelimelerdeki ikiz ünlüler ile alınma kelimelerdeki ikiz ünlüler farklıdır. Alınma kelimelerden gelen ikiz ünlülere çift ünlü denilmelidir.

Anahtar Kelimeler: İkiz ünlü, alınma kelimeler, uzun ünlü, çift ünlü, Türk lehçeleri.

İkiz Ünlü ve Çift Ünlü Kelimeler Üzerine Bir Tespit Çalışması

Yrd. Doç-Dr. Rıza Gül* - Dr. Mehmet Hazar**

0. Giriş:

Türk Dil Kurumunun son çıkan *Türkçe Sözlük*'ünün onuncu baskısını incelerken yabancı dillerden gelen kelimelerdeki ikiz ünlüler üzerine inceleme yapmaya karar verdik. Yine Türk Dil Kurumunun her gün dağarcığımıza iki sözcük katan e-posta hizmetinden yararlanırken de alınma kelimelerdeki ikiz ünlüler dikkatimizi çekmekteydi.

Türkiye Türkçesi, hece yapısı gereği iki ünlüyü yan yana aynı hece içerisinde bulundurmaz. Alınma kelimelerin söylenişinde *v* ve *y* ünsüzlerinin türediği, bunlardan bazılarının da fiyat <fiat, tuvalet <tualet şeklinde yazıya aktarıldığı görülmektedir. Telaffuzda, yan yana bulunan ünlülerin iki ayrı heceye bölünerek (re-/y/is, kon-ser-va-tu-/v/ar) söylenmesi de başka bir yoldur. Türkiye Türkçesinde yer yer uzunluk görevi de yüklenen *ğ* sesi, eğlence, oğul, diğer kelimelerindeki gibi *kayan ünlü* oluşmasına neden olmaktadır. Türkçemizde ünlü kaymasına neden olan bir başka ses de *y* yarı ünlüsüdür: öykü, kıyma, eylem gibi. Arka dil ünlülerinin arasında bulunan *v* sesi de temel özelliğini yitirmekte ve ünlü kaymasına neden olabilmektedir: tavuk, avuntu gibi (Ergenç 1989: 29-31).

Türkiye Türkçesinde tek heceli kelimelerde ve birden çok heceli kelimelerin ilk hecesinde asli uzun ünlülerin sebep olduğu bir *tonlulaşma* görülmektedir. Kelimelerin sonundaki *p*, *ç*, *t*, *k* ünsüzleri iki ünlü arasında kaldığı zaman tonlulaşarak *b*, *c*, *d*, *g* ünsüzlerine dönüşmektedirler: At 'hayvan, ad+ı 'isim', ot 'bitki', od 'ateş', güç+ü> gücü, dip+i> dibi gibi (Tokatlı 2003: 141).

Türkiye Türkçesindeki Türkçe asıllı kelimelerde (sonu ünlü ile bitip başı ünlü ile başlayan birleşik kelimeler hariç) asli olarak ikiz ünlü "diphtong" yoktur. Ancak alınma kelimelerde ikiz ünlü görülmektedir. Buna *ikiz ünlü* mü (diphtong mu) yoksa *çift ünlü* mü denilmelidir?

Türk dilinde asli olarak ikiz ünlü yoktur. Bazı Türk lehçelerinde görülen ikiz ünlüler Ana Türkçedeki asli uzun ünlülerin zamanla ses değişmelerine uğrayarak ikiz ünlü durumuna dönüşmesinden oluşmuştur (Korkmaz 1992: 85). Yaşayan üç lehçede ünlü uzunluğu korunmuştur. Türkmen Türkçesinde alçalan diftong¹ (güyn <kün,), Yakut Türkçesinde yükselen diftong (*suoh* <yok), Halaç Türkçesinde aşırı uzunluk (*yôg* <yok) vardır (Tuna 1996: 11). Halaç Türkçesinde; normal ünlü (hat 'at'), uzun ünlü (*âş* 'yemek'), vurgulu uzun ünlü (*âat* 'ad') olacak şekilde üç türlü ünlü söylenişi vardır (Bozkurt 1992: 415-419). *Ē* ve *ō* ünlüleri; *ie* (Yak. *bies* <AT *bēš*), *uo* (Yak. *uon* <AT *ōn*) ve *üö* (Yak. *tüört* <AT *tört*) tarzında ikizleşmişlerdir (Tekin 1975: 36, 41). Yakut Türkçesinde *aa*, *ee*, *ii*, *oo*, *öö*, *uu*, *üü* uzun ünlülerinin yanı sıra *ia*, *ie*, *uo*, *üö* ikiz ünlüleri de vardır. Yine Yakut Türkçesinde asli uzun ünlülere dayanan (Yak. *biir* <AT *biir*) ve ses olaylarına dayanan ikiz ünlüler (Yak. *tuorax* <ET *toburgak*) vardır (Kirişcioğlu 1994:16). Gagavuz Türkçesinde ise *Kıpçak biçimi (tipi)* denilen bir sıra Türk diline ait olan *uo*, *üo*, *ue* gibi ikiz ünlüler bulunmaktadır (Pokrovskaya 1995: 37).

Bazı Türk lehçeleri ve Türkiye Türkçesi ağızlarında ise ünlü düşmesi ya da hece sonlarındaki *v*, *y* ünsüzleri ile yalın veya eklerle genişletilmiş kelimelerin iç seslerindeki *b*,² *f*,³ *g*,⁴ *ğ*,⁵ *h*,⁶ *k*,⁷ *l*,⁸ *n*

* Dicle Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü Öğr. Üyesi.

** Nevşehir Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Bölümü Öğr. Üyesi.

mhazar@nevsehir.edu.tr.

¹ Kazak Türkçesinde de alçalan ikiz ünlü vardır: Kzk. *biyt* 'bit' <AT *bīt*, Kzk. *iyt* 'it' <AT *īt* gibi.

² Kırgız Türkçesinde dudak ünsüzlerinin etkisiyle yuvarlaklaşma görülür: Krg. *töo* 'deve' <ET *tebe*> Kzk. *tüye*, Krg. *dool* 'davul' <Arb. *tabl*> Kzk. *dabil*.

³ Gag. *vaatiz* <Yun. *vaftiz*.

⁴ Kzk. *jaw* <ET *yağı*> Krg. *coo*, Kzk. *ekew* <ET *ikegü*> Krg. *eköo*, Kzk. *bilüw* <ET *bilig*> Krg. *bilüü*.

⁵ Gag. *yaamur* <T *yağmur*.

⁶ Gag. *baas* <Ar. *baḥṣ*.

⁷ Gag. *aşam* <TT *aḫşam*, Gag. *braadılar* <TT *bıraktılar*.

(*ŋ*),⁹ *r*,¹⁰ *v*,¹¹ *y*,¹² *z*¹³ ünsüzlerinin eriyip kaybolmalarına veya düşmelerine dayanan uzun ünlü ve ikiz ünlüler vardır. Türkçenede ise bir de *dolaylı uzun ünlüler*¹⁴ vardır.

Kazak Türkçesinde *juw-* ‘yıkamak’ < AT *yū-*, *biyt* ‘bit’ <AT *bīt* kelimelerinde olduğu gibi ünlünün üzerindeki uzunluk (U)*w* ve (I)*y* şeklinde nefes baskısını devam ettirmiştir. Aynı şekilde Arapça ve Farsçadan alınan kelimelerde yine ünlünün üzerindeki uzunluk *ā* şeklinde (āwmiyn ‘amin’ <Ar. āmīn, şäkirt ‘öğrenci’ <Far. şäkirt) nefes baskısını devam ettirir. Amin anlamındaki āwmiyn kelimesinde ise *ā*, *w*, *y* şeklinde üç özellik birden görülmektedir. Ayrıca kelime başında, uzun ünlünün önünde türemiş olan #*y* ünsüzünün karşılığı olan #*j* ünsüzü görülür: #*ī*, #*ū*> #*j*₁, #*j*₂: *jır* ‘ağıt’ <AT *īr*, *jesir* ‘dul’ <Ar *esīr*¹⁵ (Hazar 2005: 36-39).

Bu çalışmadaki amacımız, Türk lehçelerindeki veya Türkiye Türkçesi ağızlarındaki ikiz ünlülü kelimeleri değil, Türkiye Türkçesinde yan yana iki ünlü bulunan alınma kelimelerin ses ve şekil yapısını incelemektir. Bir ünsüzün eriyip kaybolmasından sonra oluşan ünlü ikizleşmesi ayrı bir terim olduğu gibi, alınma kelimedeki veya birleşik kelimelerdeki bir ünsüz erimesi olmadan yan yana gelmiş ünlülerin, bir tek nefes baskısı altında birleşmesine de ayrı bir terim kullanılması gerekir. Türk dilinin tarihi ses gelişimini gösteren Türkçe kelimelerdeki yan yana görülen iki ünlüye *ikiz ünlü*, alınma kelimelerde bulunan veya sonu ünlü ile biten ve başı ünlü ile başlayan iki kelimenin birleşmesiyle ya da ek birleşmesiyle yahut Arapçadan alınma kelimelerde iki ünlü arasında ayın “*ع*” (‘) sesinin düşmesi ile bazen de Arapça tamlamalarda *i* ünlüsünün türemesiyle ortaya çıkan iki ünlüye ise *çift ünlü* diyerek iki durumu bir birinden ayırt etmek daha doğru olur.

Bu çalışmada Türk Dil Kurumunun son çıkan *Türkçe Sözlük*’ü taranarak çift ünlülü yabancı kelimeler üzerinde bir inceleme yapılmıştır. 234 tane kelime tespit edilmiştir. Çift ünlülerin tablosu verildikten sonra tespit edilen ses olayları incelenmiş, sonra yapım ekleri üzerinde durulmuş ve tespit edilen kelimeler de alfabetik sırayla verilmiştir.

1. Ses bilgisi:

64	a	e	ı	i	o	ö	u	ü
a	<u>aa</u>	ae	-	<u>ai</u>	ao	..	au	-
e	<u>ea</u>	<u>ee</u>	-	<u>ei</u>	<u>eo</u>	..	eu	-
ı		ie	-		io	..	iu	-
i	<u>ia</u>	ie	-	<u>ii</u>	io	..		-
o	oa	oe	-	<u>oi</u>	<u>oo</u>	..		-
ö
u	<u>ua</u>	ue	-	<u>ui</u>	uo	..	uu	-

⁸ Ana Türkçede *l* ünsüzünün düşmesi ile uzun ünlü meydana gelmiştir: Trkm. *gēdik* <AT *kelt-*, Trkm. ve Yak. *būt* <AT *būt*, Trkm. *gūyt*, Yak. *kūt-* <AT *kūd-* (Tekin 1975: 241).

⁹ Anadolu ağızlarında *sōra* <*sonra* <*soŋra* <ET *soŋ*.

¹⁰ Ünlüden sonraki ünsüz, ünlünün açıklığı sebebi ile kaybolur. Kaybolurken de ünlüyü uzatır: Uşak ağızı *çaladı* <TT *çalardı* (Gülsevin 2002: 49).

¹¹ Gag. *kuudu* <T *kovdu*.

¹² Gag. *ihtāār* <Ar. *ihtiyār*.

¹³ Anadolu ağızlarında *ġi(ı)* <T *kız*.

¹⁴ Türkmen Türkçesinde aslında kısa olan ünlüler, genellikle kök sonu ve ek başındaki iki ünlünün üst üste gelmesiyle veya ses düşmesi yoluyla uzarlar. Bu uzamalar sadece düz ünlülerde meydana gelirler: *deriñiz* ‘deriniz’, *enääni* ‘nineyi’, *garaan* ‘bakan’, *gettir* ‘getirir’, *gucaklaap* ‘kucaklayıp’ gibi (Kara 2001: 13).

¹⁵ Ancak beklenen şekil *āsir* iken *jesir* olmuştur. Burada uzun ünlünün nefes baskısı bir önceki heceye taşınmıştır. Bunun Kazak Türkçesinde birçok örneği vardır: *āruwaq* ‘ruh’ <Ar. *ervāh*, *bäle* ‘yaman’ <Ar. *belā*, *bāli* ‘evet’ <Far. *belī*, *dālel* ‘kanıt’ <Ar. *delīl*, *māşhur* ‘ünlü’ <Ar. *meşhūr*, *tāwip* ‘doktor’ <Ar. *tabīb*...

ü	üa	üe	-		üo	..		-
---	----	----	---	--	----	----	--	---

Tabloya göre 64 tane görülmesi mümkün olan çift ünlülerden 29 tanesi görülmüş, 35 tanesi görülmemiştir. Ö ünlüsünden hiç çift ünlü görülmemektedir. Yine çift ünlülerden ikinci ünlüsü ı ve ü olan çift ünlüler görülmemektedir. Ayrıca ıa, ii, iu, ou, üi, üü ünlü çiftleri de görülmemektedir.

A, e, u ünlüleri a, e, i, o, u ünlüleriyle beşer defa; i, o, ü ünlüleri üi hariç a, e, i, o ünlüleriyle dörder defa çift ünlü oluşturmaktadır. Görülen 29 çift ünlüden altı çizili olan 11 çift ünlü sık, altı çizili olmayan 18 çift ünlü seyrek olarak görülmektedir.

Bir de üç ünlünün yan yana geldiği (aai, aii, eia, eii) örnekler vardır: iadeitibar <Ar. i'āde + i'tibār, maale <Ar. ma'-'ā'ile, müddeialeyh <Ar. müdde'ī + 'aleyh, müddeiumumi <Ar. müdde'ī + 'umūmī, ziraişletme [+] <Ar. zirā 'ī + T. işletme.

Uzun ünlünün düzeltme işaretiyle gösterildiği bir örnek var: beniâdem <Ar. benī+âdem.

Aşağıda incelediğimiz kelime listesine göre azdan çoğa doğru bir sıralama görülmektedir:

Kelime sayısı	Görülen çift ünlüler	Çift ünlülerin sayısı
01	ao, ie, io, iu, ie, ue, uo, uu, üo.	(09)
02	ae, eu, oe, ui, üa.	(05)
03	au, ii, io, oa.	(04)
04	oi.	(01)
07	oo.	(01)
11	ei.	(01)
12	ee.	(01)
12	ia	(01)
14	ai	(01)
18	üe	(01)
21	ea	(01)
21	eo	(01)
44	aa	(01)
45	ua	(01)

Kelime başında görülen çift ünlüler ve sayıları: #ae 3, #au 2, #eo 1, #eu 2, #ia 6, #oo 2.

Kelime içinde görülen çift ünlüler ve sayıları: /aa/ 41, /ai/ 14, /ao/ 1, /au/ 2; /ea/ 19, /ee/ 12, /ei/ 9, /eo/ 19; /ie/ 1, /io/ 1, /iu/ 1; /ia/ 6, /ie/ 1, /ii/ 4, /io/ 3; /oa/ 3, /oe/ 2, /oi/ 5, /oo/ 5; /ua/ 45, /ue/ 1, /ui/ 2, /uo/ 1, /uu/ 1; /üa/ 2, /üe/ 18, /üo/ 1.

Kelime sonunda görülen çift ünlüler ve sayıları: aa# 3, ai# 5, ao# 1, ea# 1, ei# 1, eo# 3, ia# 2, oa# 1, oo # 1, ua# 1.

1.1. Çift ünlü türleri:

İkiz ünlüler gibi çift ünlülerin de yükselen, alçalan ve eşit olacak şekilde üç çeşidi bulunmaktadır. En çok örnek yükselen çift ünlülerde, en az örnek ise alçalan çift ünlülerde görülmektedir.

1.1.1. Yükselen çift ünlü örnekleri: açıortay <T. aç + ortay, affettuoso <İt. affettuoso, akhevvel <Ar. 'aql + evvel, aktüal <Fr. actual, aktüer <İng. actuaire, aktüeryal <İng. aktüeryal, alveol <Fr. alvéole, apriori <Fr. apriori, aria <İt. aria, arioso <İt. aryo'zo, arkeo <Fr. archéo, arsiulusal <Ar. arz + T. ulususal, aybeay <T. ay + Far. be + T. ay, beniâdem <Ar. benī+âdem, boa <Fr. boa, boarding cart <İng. boarding cart, dua <Ar. du'ā, duayen <Fr. doyen, eosen <Fr. éocéne, feodal <Fr. féodal, flüor <Fr. fluor, fueoil <İng. fuel oil, geometri [(tasarı) geometri] <İng. geometry, iade <Ar. i'āde, iane <Ar. i'āne, iare <Ar. i'āre, iaşe <Ar. i'āşe, jaguar <Fr. jaguar, jeo ... <Fr. géo + ..., karbondioksit <Fr. carbondioxide, kreatör <Fr. créateur, mecmua <Ar. mecmū'a, meteor <Fr. météore, muaccel <Ar. mu'accel, muacciz <Ar. mu'acciz, muaddel <Ar. mu'addel, muadelet Ar. mu'adelet, muadil <Ar.

mu'ādil, muaf <Ar. mu'āf, muahhar <Ar. mu'ahhar, muahede <Ar. mu'āhede, muaheze <Ar. mu'āhaze, muakkip <Ar. mu'aqḫib, mualla <Ar. mu'allā, muallak <Ar. mu'allak, muallel <Ar. mu'allel, muallim <Ar. mu'allim, muamele <Ar. mu'āmele, muamelet <Ar. mu'āmelāt, muamma <Ar. mu'ammā, muammer <Ar. mu'ammer, muannit <Ar. mu'annid, muaraza <Ar. mu'āraza, muare <Fr. moiré, muarefe <Ar. mu'ārefe, muarız <Ar. mu'āriız, muasır <Ar. mu'āşır, muaşaka <Ar. mu'āşaka, muaşeret <Ar. mu'āşeret, muattal <Ar. mu'aṭṭal, muattar <Ar. mu'aṭṭar, muavenet <Ar. mu'āvenet, muavin <Ar. mu'āvin, muayede <Ar. mu'āyede, muayene <Ar. mu'āyene, muayyen <Ar. mu'ayyen, muazzam <Ar. mu'azzam, muazzeḫ <Ar. mu'azzeḫ, muazzeḫ <Ar. mu'azzeḫ, müebbet <Ar. müebbet, müeccel <Ar. mu'accel, müeddep <Ar. mu'eddeb, müellefat <Ar. mu'ellefāt, müellif <Ar. mu'ellif, müemmen <Ar. mu'emmen, müennes <Ar. mu'ennes, müesses <Ar. mu'esses, müessese <Ar. mu'essese, müessif <Ar. mu'essif, müessir <Ar. mu'eşşir, müessis <Ar. mu'essis, müeyyide <Ar. mu'eyyide, müezzin <Ar. müezzin, müteaddit <Ar. müte 'addid, müteaffin <Ar. müte'affin, müteahhit <Ar. müte 'ahhid, müteakip <Ar. müte 'aḫib, mütealiye <Ar. müte'āliye, müteallik <Ar. müte'allik, müteammim <Ar. müte'ammim, mütearife <Ar. müte'arife, neodim <Fr. nedyme, neojen <Fr. néogène, neolitik <Fr. néolithique, neolojizm <Fr. néologisme, neon <Fr. néon, neoplatonizm <Fr. neoplatonisme, neoplazma <Fr. néoplasme, neozik <Fr. néozoïque, nükleon <Fr. nucléon, nükleoprotein <Fr. nükleoprotein, puan <Fr. point, reaksiyon <Fr. réaction, reaktif <Fr. réactif, reaktör <Fr. réactör, real <Fr. réal, reasürans <Fr. réassurance, reaye <Ar. re'āyā, rezervuar <Fr. réservoir, riayet <Ar. ri'āyet, semai <Ar. semā'ī, stereo ... <Fr. stéréo, stoaci <Fr. stoaci, sual <Ar. su'āl, sürreal <Fr. surréal, şeneat <Ar. şenā 'at, takeometre <Fr. tachéomètre, tercümeihâl <Ar. terceme + hâl, veziriazam <Ar. vezir + a'zām, video <İng. video, Vietnamlı <T. Vietnam + lı, ziyat <Ar. zāyi'at, zümrüdüanka <Far. sī + murğ + Ar. 'anḫa. (122)

1.1.2. Alçalan çift ünlü örnekleri: aerobik <Fr. aérobique, aerodinamik <Fr. aérodynamique, aeroloji <Fr. aérologie, alkaloit <Fr. alcaloïde, ateist <Fr. athéiste, aupair <Fr. aupair, aut <İng. out, Avrupai <T. Avrupa + Ar. ī, euroband <İng. euro-band, fail <Ar. fā 'il, fair-play <İng. fair-play, faiz <Ar. fā'iz, faul <İng. faul, fauna <Lat. fauna, fedai <Ar. fidā 'ī, fueloil <İng. fuel oil, hercai <Far. her + cā + Ar. ī, Hinduizm <Fr. hindouisme, Hiperboloit <Fr. hyperboloïde, iadeitibar <Ar. i'āde + i'tibār, iadeziyaret <Ar. i'āde + ziyāret, itfaiye <Ar. itfā'iyye, kodein <Fr. codéine, koloidal <Fr. colloidal, koloit <Fr. colloïde, laik <Fr. laïque, lain <Ar. la 'īn, laisizm <Fr. laïcisme, maaile <Ar. ma'-'ā'ile, mevzuibahis <Ar. mevzū ' + bahs, nükleik <Fr. nucléique, politeist <Fr. polythéiste, sekteikalp <Ar. sekte + ḫalb, semai <Ar. semā'ī, sosyoekonomik <Fr. socio-économique, şitaiye <Ar. şitā' iyye. (36)

1.1.2. Eşit çift ünlü örnekleri: faal <Ar. fa 'āl, faaliyet <Ar. fa 'āliyyet, inşaat <Ar. inşā'āt, itaat <Ar. iṭā 'at, kanaat <Ar. ḫanā'at, kooperatif <Fr. coopérative, koordinasyon <Fr. coordination, koordinat <Fr. coordinate, koordine <Fr. coordonné, laakal <Ar. lā + aḫall, maaile <Ar. ma'-'ā'ile, maalesef <Ar. ma 'a + esef, maalmemnuniye <Ar. maalmemnuniyye, maarif <Ar. ma 'arif, maaş <Ar. ma 'āş, maattessüf <Ar. ma 'a + te'ssuf, maazallah <Ar. ma 'āzallah, mutaasıp <Ar. muta'aşşib, mübayaa <Ar. mübāya'a, müdafaa <Ar. müdāfa'a, müteessir <Ar. müte'eşşir, müteessif <Ar. müte'essif, nükleer <Fr. nucléaire, oosfer <Fr. oosphère, oosit <Fr. oocyte, saadet <Ar. sa'ādet, saat <Ar. sā'at, sanayiinefise <Ar. şanayi' + nefise, şaşaa <Ar. şa'şaa'a, taaccüp <Ar. ta 'accub, taaddüt <Ar. ta'addud, taaffün <Ar. ta 'affun, taahhüt <Ar. ta 'ahhud, taalluk <Ar. ta 'alluk, taam <Ar. ta 'ām, taammüden <Ar. ta 'ammuden, taammüm <Ar. ta 'ammum, taammüt <Ar. ta 'ammüt, taannüt <Ar. ta'annud, taarruz <Ar. ta'arruz, taassup <Ar. ta'aşşub, taat <Ar. tā'at, taayyün <Ar. ta'ayyun, taayyüş <Ar. ta 'ayyuş, teeddüp <Ar. te'eddub, tehhül <Ar. te'eħhul, tehhür <Ar. te'ahhur, teemmül <Ar. te'emmul, teenni <Ar. te'ennī, teessüf <Ar. te'essuf, teesür <Ar. te'essur, teessüs <Ar. te'essus, teeyyüt <Ar. te'eyyud, terciibent <Ar. terci' + Far. bend, vaat <Ar. va'd, vaaz <Ar. va'z, zaaf <Ar. za'f, zanaat <Ar. şinā'at, ziraat <Ar. zirā'at, zoo ... <Fr. zoo ... (60).

1.2. Ses olayları:

1.2.1. İki ünlünün yan yana gelmesi:

1.2.1.1. Kelime birleşmesinde iki ünlünün yan yana gelmesi: açıortay <T. aç + ortay, aklievvel <Ar. ‘aql + evvel, aybeay < T. ay + Far. be + T. ay, beniâdem <Ar. benî+âdem, euroband <İng. euro-band, fair-play <İng. fair-play, iadeitibar <Ar. i‘âde + i‘tibâr, iadeiziyaret <Ar. i‘âde + ziyâret, laakal <Ar. lâ + aqall, maada <Ar. mâ-‘adâ, maale <Ar. ma‘- + ‘â’ile, maalesef <Ar. ma‘a + esef, maalmemnuniye <Ar. maalmemnuniyye, maattessüf <Ar. ma ‘a + te’ssuf, maazallah <Ar. ma ‘âzallah, mevzuibahis <Ar. mevzû‘ + bahş, otoerotizm <Fr. auto-érotisme, sanayiinefise <Ar. şanayi‘ + nefise, sekteikalp <Ar. sekte + qalb, sosyoekonomik <Fr. socio-économique, terciibent <Ar. tercî‘ + Far. bend, tercümeihâl <Ar. terceme + hâl, veziriazam <Ar. vezîr + a‘zâm, ziraiişletme <Ar. zirâ ‘î + T. işletme, zümrüdüanka <Far. sî + murğ + Ar. ‘anqa.

1.2.1.2. Ek birleşmesinde iki ünlünün yan yana gelmesi: Avrupai <T. Avrupa + Ar. î, hercai <Far. her + câ + Ar. î.

1.2.2. Ses değişimleri:

1.2.2.1. Ünlü değişimleri:

Burada sadece ikiz ünlülerin değişimleri ve sayıları gösterildi, yerden tasarruf için örnekler yazılmadı.

Ünlü değişimleri	Kelime sayısı
aa < aā, aa < āa, aa < āā, aa < āā, ae < aé, ai < aī, ai < aī, ai < āī, ai < āī, au < ou;	10
ea < āa, ea < eā, ea < eā, ea < eā, ea < éa, ea < éa, ei < eī, ei < éi, eo < éo;	09
ua < oi, ua < oi, ua < oi, ua < uā, ua < uā, ua < ūa, uu < uū;	07
üa < ua, üe < ua, üe < ue, üe < ue, üo < uo;	05
ia < iā, iā < iā;	03
oe < oé, oi < oī;	03.

1.2.2.2. Ünsüz değişimleri:

p < b: muazzep <Ar. mu ‘azzep, müeddep <Ar. mu’eddeb, taaccüp <Ar. ta ‘accub, teeddüp <Ar. te’eddub,

t < d: alkaloit <Fr. alcaloïde, hiperboloit <Fr. hyperboloïde, karbondioksit <Fr. carbondioxide, koloit <Fr. colloïde, muannit <Ar. mu ‘annid, müebbet <Ar. müebbed, müteaddit <Ar. müte ‘addid, müteahhit <Ar. müte ‘ahhid, taaddüt <Ar. ta ‘addud, taahhüt <Ar. ta ‘ahhud, taannüt <Ar. ta ‘annud, teeyyüt <Ar. te’eyyud, terciibent <Ar. tercî‘ + Far. bend, vaat <Ar. va‘d.

t < ç: muattal <Ar. mu ‘aṭṭal, muattar <Ar. mu ‘aṭṭar, mütalaa <Ar. müṭāla ‘a, taam <Ar. ṭa ‘ām, taam <Ar. ṭa ‘ām,

z < ž: faiz <Ar. fā’iz, muaraza <Ar. mu ‘āraza, muarız <Ar. mu ‘āriž, taarruz <Ar. ta ‘arruz, zayıat <Ar. zāyi ‘at, zaaf <Ar. za‘f.

g < j: aeroloji <Fr. aérologie, jeo ... <Fr. géo + ..., neojen <Fr. néogène, neolojizm <Fr. néologisme.

h < ħ: muaheze <Ar. mu ‘āḥaze, muahhar <Ar. mu’ahḥar, tehhür <Ar. te’ah hur.

s < ş: mevzuibahis <Ar. mevzû‘ + bahş, müessir <Ar. mu’esşir, müteessir <Ar. müte’esşir.

s < ş: muasır <Ar. mu‘āşir, mutaasıp <Ar. muta’aşşib, taassup <Ar. ta’aşşub,

s < z: muazzam <Ar. mu ‘azzam, muazzep <Ar. mu‘azzep,

z < ž: vaaz <Ar. va‘z, veziriazam <Ar. vezîr + a‘zâm,

z < s: Hinduizm <Fr. hindouisme, otoerotizm <Fr. auto-érotisme.

z < s: neoplatonizm <Fr. neoplatonisme, neoplazma <Fr. néoplasme, rezervuar <Fr. réservoir,

z < ž: muaheze <Ar. mu ‘āḥaze, müezzin <Ar. muezzin,

f < v: kooperatif <Fr. coopérative,

h < ħ: mevzuibahis <Ar. mevzû‘ + bahş.

s < ş: sanayiinefise <Ar. şanayi‘ + nefise,

s < ž: arsiulusal <Ar. arz-ı + T. ulususal.

z < s: zümrüdüanka <Far. sî + murğ + Ar. ‘anqa.

z < ş: zanaat <Ar. şinā ‘at,

1.2.2.3. Ünsüz-ünlü değişimleri: arioso <İt. aryo'zo, geometri <İng. geometry, neodim <Fr. nedyne, vaat <Ar. va'd, vaaz <Ar. va'z, zaaf <Ar. za'f.

1.2.2.4. Ünlü-ünsüz değişimleri: koordinasyon <Fr. coordination, kreasyon <Fr. création, reaksiyon <Fr. réaction, sosyoekonomik <Fr. socio-économique;

1.2.3. Ses düşmesi:

1.2.3.1. Ünsüz düşmesi:

1.2.3.1.1. İki ünlü arasında ayın (ع) sesinin düşmesi: beraat <Ar. berā'at, cemaat <Ar. cemā'at, dua <Ar. du'ā, faal <Ar. fa 'āl, faaliyet <Ar. fa'āliyyet, facia <Ar. fāci'a, fail <Ar. fā 'il, fedai <Ar. fidā'ī, iade <Ar. i'āde, iadeitibar <Ar. i'āde + i'tibār, iadeiziyaret <Ar. i'āde + ziyāret, iane <Ar. i'āne, iare <Ar. i'āre, iaşe <Ar. i'āşe, inşaat <Ar. inşā'āt, itaat <Ar. itā'at, lain <Ar. la'īn, maada <Ar. mā-'adā, maaile <Ar. ma'-'ā'ile, maalesef <Ar. ma'a + esef, maarif <Ar. ma'arif, maaş <Ar. ma'āş, maatessüf <Ar. ma'a + te'ssuf, maazallah <Ar. ma'āzallah, mecmua <Ar. mecmū'a, muaccel <Ar. mu'accel, muacciz <Ar. mu'acciz, muaddel <Ar. mu'addel, muadele <Ar. mu'adele, muadelet <Ar. mu'adelet, muadil <Ar. mu 'ādil, muaf <Ar. mu'āf, muahede <Ar. mu'āhede, muaheze <Ar. mu'āhaze, muahhar <Ar. mu'ahhar, muakkip <Ar. mu'aqkip, mualla <Ar. mu'allā, muallak <Ar. mu 'allaq, muallel <Ar. mu'allel, muallim <Ar. mu'allim, muamele <Ar. mu'āmele, muamelet <Ar. mu 'āmelāt, muamma <Ar. mu 'ammā, muammer <Ar. mu'ammer, muannit <Ar. mu'annid, muaraza <Ar. mu'āraza, muarefe <Ar. mu'ārefe, muarız <Ar. mu'āriz, muasır <Ar. mu'āşir, muaşaka <Ar. mu 'āşaqa, muaşeret <Ar. mu'āşeret, muattal <Ar. mu'aṭṭal, muattar <Ar. mu'aṭṭar, muavenet <Ar. mu'āvenet, muavin <Ar. mu'āvin, muayede <Ar. mu'āyede, muayene <Ar. mu'āyene, muayyen <Ar. mu'ayyen, muazzam <Ar. mu'azzam, muazzep <Ar. mu'azzeḥ, muazzez <Ar. mu'azzez, mutaasıp <Ar. muta'aşşib, mübayaa <Ar. mubāya'a, müdafaa <Ar. müdāfa'a, müddeā <Ar. müdde'ā, müddei <Ar. müdde'ī, müeccel <Ar. mu'accel, mütalaa <Ar. müṭāla'a, müteaddit <Ar. müte'addid, müteaffin <Ar. müte'affin, müteahhit <Ar. müte'ahhid, müteakip <Ar. müte'ākib, mütealiye <Ar. müte'āliye, müteallik <Ar. müte'allik, müteammim <Ar. müte'ammim, mütearife <Ar. müte 'ārife, reaye <Ar. re 'āyā, riayet <Ar. ri'āyet, saadet <Ar. sa'ādet, saat <Ar. sā'at, semai <Ar. semā'ī, sual <Ar. su'āl, şaşaa <Ar. şa'şā'a, şeneat <Ar. şenā 'at, şuur <Ar. şu'ūr, taaccüp <Ar. ta'accub, taaddüt <Ar. ta'addud, taaffün <Ar. ta'affun, taahhüt <Ar. ta'ahhud, taalluk <Ar. ta'alluq, taam <Ar. ṭā'am, taammüden <Ar. ta'ammuden, taammüm <Ar. ta'ammum, taammüt <Ar. ta'ammüt, taannüt <Ar. ta'annud, taarruz <Ar. ta'arruz, taassup <Ar. ta'aşşub, taat <Ar. ṭā'at, teferruat <Ar. teferru'āt, terciibent <Ar. tercī' + Far. bend, veziriazam <Ar. vezīr + a'zām, zanaat <Ar. şinā 'at, zaiyat <Ar. zāyi'at, ziraat <Ar. zirā'at, ziraiişletme <Ar. zirā'ī + T. işletme.

1.2.4. Ses türemesi:

1.2.4.1. Ünsüz türemesi: maalesef <Ar. ma 'a + esef, seksüel <Fr. sexuel [teleffuzdan dolayı ks <x].

1.2.5. Ses teklesmesi:

1.2.5.1. Ünlü teklesmesi: kreatör <Fr. créateur.

1.2.5.2. Ünsüz teklesmesi: koloit <Fr. colloïde, koordine <Fr. coordonné, laakal <Ar. lā + aqall, muahhar <Ar. mu'ah har, muattal <Ar. mu 'aṭṭal, muattar <Ar. mu 'aṭṭar, muazzam <Ar. mu'azzam, muazzep <Ar. mu'azzeḥ, mutaasıp <Ar. muta'aşşib, müezzin <Ar. muezzin, oosfer <Fr. oosphère, taaccüp <Ar. ta'accub, taassup <Ar. ta'aşşub, takeometre <Fr. tachéomètre, tehhür <Ar. te'ahhur.

2. Şekil bilgisi:

2.1. Tamlamalar:

2.1.1. Belirtisiz ad tamlaması: İsim + Ø isim + (s)I(n)

cennet taam+1, faiz fiyat+1, faiz hadd+i, faiz oran+1, inşaat çivi+si, itfaiye arac+1, meteor taş+1, maaş bodro+su, muafiyet sınav+1, muşeret adab+1, neon lamba+sı, neon tüp+ü, saadet asr+1, saadet zincir+i, saat aç+ı+sı, saat ayar+1, saat baş+1, saat cam+1, saat ceb+i, saat çiçeğ+i, saat daire+si, saat dilim+i, saat fark+1, saat+i saat+in+e, saat kule+si, semai kahve+si, şuur alt+1.

2.1.2. Sıfat tamlaması: hercai menekşe, saatli bomba, zirai işletme.

2.2. Ekler:

2.2.1. Çekim ekleri:

2.1.1.1. Ad durum ekleri: Sadece birliktelik ve yönelme ekine birer örneğin kullanıldığı görülmektedir; saadet+le, saat+i saat+in+e.

2.1.1.2. Çokluk eki: Artık yapım eki fonksiyonundadır.
+lAr: boa+gil+ler, boa+lar, koordinat+lar, saat+ler+ce.

2.2.1. Yapım ekleri:

İncelenen kelimeler isim olduğu için fiilden isim yapan ekler hâliyle görülmemektedir.

2.2.1.1. İsimden isim yapan ekler:

+cA: fedai+ce, fedaikâr+ca, hercai+ce, saat+ler+ce.

+CI: dua+cı, faiz+ci, eroin+ci, inşaat+çı, itfaiye+ci, kooperatif+çi, maarif+çi, mecmua+cı, muayene+ci, mübaaya+cı, saat+çi, video+cu, zanaat+çı; faiz+ci+lik, inşaat+çı+luk, itfaiye+ci+lik, kooperatif+çi+lik, mecmua+cı+luk, saat+çi+lik, video+cu+luk, zanaat+çı+luk; itaat+siz+lik, kanaat+siz+lik.

+gil: boa+gil+ler.

+II: cemaat+li, dua+lı, facia+lı, faiz+li, faul+lü, iade+li, itaat+li, kakao+lu, kanaat+li, maaş+lı, muamma+lı, puan+lı, saadet+li, saat+li, sual+li, şaşaa+lı, şuur+lu, taahhüt+lü, teferruat+li.

+lı+luk: muamma+lı+luk, şuur+lu+luk.

+IIk: fedaikâr+luk, fedai+lik, feodal+lik, hercai+lik, eroin+lik, eroinman+luk, kanaatkâr+luk, koordinatör+luk, laik+lik, muaf+luk, muallim+lik, muassır+luk, muavin+lik, mutaassıp+luk, müddeiumumi+lik, müezzin+lik, müteahhit+lik, faiz+ci+lik, inşaat+çı+luk, itfaiye+ci+lik, kooperatif+çi+lik, video+cu+luk, zanaat+çı+luk; cemaat+siz+lik, itaat+siz+lik, kanaat+siz+lik, riayet+siz+lik, şuur+suz+luk; muamma+lı+luk, şuur+lu+luk.

+mA: faiz+lendirme, kooperatif+leşme, laik+leştirme, laik+leştirilme, muassır+laşma, muassır+laştırma, mutaassıp+laşma, puan+lama, puanlan+dırma, şuur+lanma, şuur+laşma.

+mAk: faiz+le-n-dir-mek, kooperatif+le-ş-mek, laik+le-ş-mek, laik+le-ş-tir-mek, laik+le-ş-tir-il-mek, muassır+la-ş-mak, muassır+la-ş-tir-mak, mutaassıp+la-ş-mak, puan+la-mak, puanla-n-dir-mak, şuur+la-n-mak, şuur+la-ş-mak.

+sIz: cemaat+siz, cemaat+siz+lik, dua+sız, faiz+siz, faul+süz, itaat+siz, itaat+siz+lik, kanaat+siz, kanaat+siz+lik, maaş+sız, puan+sız, riayet+siz, riayet+siz+lik, sual+siz, şaşaa+sız, şuur+suz, şuur+suz+luk.

+sIz+IIk: cemaat+siz+lik, itaat+siz+lik, kanaat+siz+lik, riayet+siz+lik, şuur+suz+luk.

2.2.1.2. İsimden fiil yapan ekler:

+lA-: cemaat+le-ş-me, cemaat+le-ş-mek, facia+la-ş-ma, facia+la-ş-mak, faiz+le-n-dir-me, faiz+le-n-dir-mek, kooperatif+le-ş-me, kooperatif+le-ş-mek, laik+le-ş-mek, laik+le-ş-tirme, laik+le-ş-tir-mek, laik+le-ş-tir-il-me, laik+le-ş-tir-il-mek, muassır+la-ş-ma, muassır+la-ş-mak, muassır+la-ş-tir-ma, muassır+la-ş-tir-mak, mutaassıp+la-ş-ma, mutaassıp+la-ş-mak, puan+la-ma, puan+la-mak, puan+la-n-dir-ma, puan+la-n-dir-mak, şuur+la-n-ma, şuur+la-n-mak, şuur+la-ş-ma, şuur+la-ş-mak, cemaat+le-ş-me, cemaat+le-ş-mek.

+lA-mA: puan+la-ma.

+lA-mAk: puan+la-mak.
+lAn-: şuur+la-n-ma.
+lAn-dİr-: faiz+le-n-dir-me, faiz+le-n-dir-mek, puan+la-n-dır-ma, puan+la-n-dır-mak.
+lAn-dİr-mA: faiz+le-n-dir-me, puan+la-n-dır-ma.
+lAn-dir-mAk: faiz+le-n-dir-mek, puan+la-n-dır-mak.
+lAn-mA: şuur+la-n-ma.
+lAn-mAk: şuur+la-n-mak.
+lAş-: cemaat+le-ş-me, cemaat+le-ş-mek, facia+la-ş-ma, facia+la-ş-mak, kooperatif+le-ş-me, kooperatif+le-ş-mek, laik+le-ş-mek, laik+le-ş-ti-rme, laik+le-ş-tir-mek, laik+le-ş-tir-il-me, laik+le-ş-tir-il-mek, muassır+la-ş-ma, muassır+la-ş-mak, muassır+la-ş-tır-ma, muassır+la-ş-tır-mak, mutaassıp +la-ş-ma, mutaassıp+la-ş-mak, şuur+la-ş-ma, şuur+la-ş-mak, cemaat+le-ş-me, cemaat+le-ş-mek.
+lAş-mA: cemaat+le-ş-me, facia+la-ş-ma, kooperatif+le-ş-me, muassır+la-ş-ma, mutaassıp +la-ş-ma, şuur+la-ş-ma, cemaat+le-ş-me.
+lAş-mAk: cemaat+le-ş-mek, facia+la-ş-mak, kooperatif+le-ş-mek, laik+le-ş-mek, muassır+la-ş-mak, mutaassıp+la-ş-mak, şuur+la-ş-mak, cemaat+le-ş-mek.
+lAş-tır-mA: laik+le-ş-tir-me, laik+le-ş-tir-il-me, muassır+la-ş-tır-ma.
+lAş-tır-mAk: laik+le-ş-tir-mek, muassır+la-ş-tır-mak.
+lAş-tir-il- mek: laik+le-ş-tir-il-mek.

2.2.1.3. Füliden fül yapan ekler:

Bunlar çatı ekleridir.

-Dİr-: faiz+le-n-dir-me, faiz+le-n-dir-mek, laik+le-ş-tir-il-me, laik+le-ş-tir-il-mek, laik+le-ş-tir-me, laik+le-ş-tir-mek, muassır+la-ş-tır-ma, muassır+la-ş-tır-mak, puan+la-n-dır-ma, puan+la-n-dır-mak.

-(i)l-: laik+le-ş-tir-il-me, laik+le-ş-tir-il-mek,

-n-: faiz+le-n-dir-me, faiz+le-n-dir-mek, puan+la-n-dır-ma, puan+la-n-dır-mak, şuur+la-n-ma, şuur+la-n-mak,

-ş-: cemaat+le-ş-me, cemaat+le-ş-mek, facia+la-ş-ma, facia+la-ş-mak, kooperatif+le-ş-me, kooperatif+le-ş-mek, laik+le-ş-mek, laik+le-ş-tir-il-me, laik+le-ş-tir-il-me, laik+le-ş-tir-il-mek, laik+le-ş-tir-me, laik+le-ş-tir-mek, muassır+la-ş-ma, muassır+la-ş-mak, muassır+la-ş-tır-ma, muassır+la-ş-tır-mak, mutaassıp +la-ş-ma, mutaassıp+la-ş-mak, şuur+la-ş-ma, şuur+la-ş-mak.

3. Değerlendirme:

3.1. Ana Türkçede veya Arapça ve Farsçada bulunan *asli (birincil) uzun ünlülerin* Türk lehçelerinde tek heceli veya çok heceli olan kelimelerin birinci hecesinde veyahut alınma kelime uzun ünlünün nefes baskısının bir önceki heceye taşınmasıyla (Kazak Türkçesindeki gibi) *ikiz ünlü* görülebilir.

3.2. Kelimenin içinde veya sonunda ünlüleşmeye meyilli olan bir ünsüzün erimesi, kaynaşması veya düşmesi sebebiyle ikiz ünlü görülebilir. Buna *ikincil uzunluk* denir.

3.3. Ekleşme dolayısıyla (Türkmen Türkçesindeki gibi) iki ünlü görülebilir. Buna *dolaylı uzun ünlü* denir.

3.4. Uzun ünlünün karşılığında ünlü değişmesi sebebiyle normalden daha uzun ve açık veya yuvarlak ya da kapalı bir ünlü şeklinde görülür. (Uyanık 2002:155-127) Buna *yarım uzun ünlü* (half long vowel) denilebilir.

3.5. Ünlüler boğumlanma sürelerine göre kısa ünlü, yarım ünlü, normal ünlü, alçalan diftong, yükselen diftong, eşit diftong, aşırı veya vurgulu uzun ünlü diye adlandırılırlar.

3.6. Teleffuzda, yan yana bulunan ünlülerin iki ayrı heceye bölünerek v, y ünsüzleriyle söylenmesine *kayan ünlü* denir.

3.7. Bir örnek (*arioso* <İt. *aryo*'zo) hariç [o da telaffuz özelliğinden dolayı ünsüz-ünlü değişmesidir] bir ünsüz erimesi olmadan alınma kelimenin geldiği şekilde iki ünlü yan yana bulunur. Türk lehçelerinde bir asli uzun ünlünün karşılığı olan ikinci derecede uzun ünlüler vardır. Bir de ünsüz erimesinden sonra oluşan ikinci derecede uzun ünlüler vardır. Alınma kelimelerde böyle olmadığı için

bu durumdaki kelimelerde yan yana bulunan ünlülere *ikiz ünlü* değil *çift ünlü* denilmesi sayı bakımından bir birine benzese de iki farklı durumu birbirinden ayırt eder.

Ayrıca üç ünlünün yan yana geldiği (aai, aii, eia, eii) örnekler vardır: iadeitibar <Ar. i'āde + i'tibār, maale <Ar. ma'-'ā'ile, müddeialeh <Ar. müdde'ī + 'aleyh, müddeiumumi <Ar. müdde'ī + 'umūmī, ziraişletme [+] <Ar. zirā 'ī + T. işletme.

Sonuç:

Türkçe Sözlük'teki çift ünlülü 234 kelimedenden 69 tanesinin türemiş şekli vardır. Bu türemiş şekillerden 45 tanesi Arapça, 21 tanesi Fransızca, 2 tanesi İngilizce, 1 tanesi Farsça asıllı kelimedir. Aşağıda alfabetik sıraya göre sözlüğün her harfinde kaç örnek kelime olduğu görülmektedir: a (22), b (4), c (1), d (2), e (3), f (12), g (1), h (3), i (9), j (2), k (12), l (4), m (69), n (12), o (3), p (2), r (8), s (12), ş (3), t (29), v (5), z (7).

Çift ünlülü alınma kelimelerin sayıları ayrıca tespit edilmiştir: Ar. 14, Fr. 73, İng. 9, İt. 3, T. 3, Far. 2, Lat. 1; Far. + Ar 2, Ar. + Far 1, T. + Ar. 1, Ar. + T. 1, T. + Far. 1; Fr. birleşik şekil 12 (jeo ... 22), Ar. + Ar. 11, İng. + İng 2.

Bu çalışmada Türkiye Türkçesinde kullanılan çift ünlülü yabancı kelimelerdeki ses olayları ve bu kelimelerin aldığı Türkçe ekler tespit edilmiştir. Çift ünlülü kelimelerin Türkçeleşmesine böylece dikkat çekilmiştir.

Daha çok Fransızcadan alınma kelimelerde ünlü çiftleri görülmektedir. Artık dilimize gittikçe İngilizce aracılığıyla girmeye başlayan yabancı kelimelerin öncelikle çift ünlülü olanlarına Türkçe karşılıklar bulmamız gerekir. Okul kitaplarında bu çift ünlülü kelimelerin Türkçesi karşılığı varsa bu durumda seçici davranılmalıdır. Yeni kuşağa Türkçenin gücünü yaşatarak öğretmeliyiz. Mümkün olduğu kadar Türkçenin temel kurallarına uymayan yabancı kelimeleri söz varlığımıza katmamalıyız. Türkçenin sorunu yoktur, Türkçeyi kullananların sorunu olabilir.

Çift ünlülü kelimelerin listesi:

açıortay <T. aç + ortay,
affettuoso <İt. affettuoso,
aerobik <Fr. aérobique,
aerodinamik <Fr. aérodynamique,
aeroloji <Fr. aérologie,
aklievvel <Ar. 'aql + evvel,
aktüal [+] <Fr. actual,
aktüer <İng. actuaire,
aktüeryal <İng. aktüeryal,
alkaloit <Fr. alcaloïde,
alveol <Fr. alvéole,
apriori <Fr. apriori,
aria <İt. aria,
arioso <İt. ario'zo,
arkeo [+] <Fr. archéo,
ateist [+] <Fr. athéiste,
aupair <Fr. aupair,
aut <İng. out,
Avrupai <T. Avrupa + Ar. ī,
aybeay <T. ay + Far. be + T. ay,
beniâdem <Ar. benī+âdem,
beraat <Ar. berā'at,
boa [+] <Fr. boa,
boarding cart <İng. boarding cart,
cemaat [+] <Ar. cemā'at,
cennet taamı <Ar. cennet ʔā'am + T. ī,
dua [+] <Ar. du'ā,
duayen <Fr. doyen,
eosen <Fr. éocéne,
euro <İng. Euro,

euroband <İng. euro-band,
faal <Ar. fa 'āl,
faaliyet <Ar. fa 'āliyyet,
facia [+] <Ar. fāci 'a,
fail [+] <Ar. fā 'il,
fair-play <İng. fair-play,
faiz [+] <Ar. fā'iz,
faul [+] <İng. faul,
fauna <Lat. fauna,
fedai [+] <Ar. fidā 'ī,
feodal [+] <Fr. féodal,
flüor [+] <Fr. fluor,
fueloil <İng. fuel oil,
geometri [(tasarı) geometri] <İng. geometry,
hercai [+] <Far. her + cā + Ar. ī,
Hinduizm <Fr. hindouisme,
Hiperboloit [+] <Fr. hyperboloïde,
iade [+] <Ar. i 'āde,
iadeitibar <Ar. i'āde + i'tibār,
iadeiziyaret <Ar. i'āde + ziyāret,
iane <Ar. i 'āne,
iare <Ar. i 'āre,
iaşe <Ar. i 'āşe,
inşaat [+] <Ar. inşā 'āt,
itaat [+] <Ar. itā 'at,
itfaiye [+] <Ar. itfā'iyeye,
jaguar <Fr. jaguar,
jeo ... [+] (22) <Fr. géo + ...,
kakao [+] <Fr. cacao,
kanaat [+] <Ar. kanā 'at,

karbondioksit <Fr. carbon dioxide,
 kodein <Fr. codéine,
 koloidal <Fr. colloidal,
 koloit <Fr. colloïde,
 kooperatif [+] <Fr. coopérative,
 koordinasyon <Fr. coordination,
 koordinat [+] <Fr. coordinate,
 koordine <Fr. coordonné,
 kreasyon <Fr. création,
 kreatör <Fr. créateur,
 laakal <Ar. lā + aḳall,
 laik [+] <Fr. laïque,
 lain <Ar. la 'īn,
 laisizm <Fr. laïcisme,
 maada <Ar. mā-'adā,
 maaile <Ar. ma'-'ā'ile,
 maalesef <Ar. ma 'a + esef,
 maalmemnuniye <Ar. maalmemnuniyye,
 maarif [+] <Ar. ma 'arif,
 maaş [+] <Ar. ma 'āş,
 maattessüf <Ar. ma 'a + te'ssuf,
 maazallah <Ar. ma 'āzallah,
 mecmaa [+] <Ar. mecmū 'a,
 meteor [+] <Fr. météore,
 mevzuibahis <Ar. mevzū ' + bahş,
 muaccel <Ar. mu 'accel,
 muacciz <Ar. mu 'acciz,
 muaddel <Ar. mu 'addel,
 muadele <Ar. mu 'adele,
 muadelet <Ar. mu 'adelet,
 muadil <Ar. mu 'ādil,
 muaf [+] <Ar. mu 'āf,
 muahede [+] <Ar. mu 'āhede,
 muaheze [+] <Ar. mu 'āhaze,
 muahhar [+] <Ar. mu'ahḥar,
 muakkip <Ar. mu 'aḳḳib,
 mualla <Ar. mu 'allā,
 muallak <Ar. mu 'allaḳ,
 muallel <Ar. mu 'allel,
 muallim [(baş)+] <Ar. mu 'allim,
 muamele <Ar. mu 'āmele
 muamelet <Ar. mu 'āmelāt,
 muamma [+] <Ar. mu 'ammā,
 muammer <Ar. mu 'ammer,
 muannit <Ar. mu 'annid,
 muaraza <Ar. mu 'āraza,
 muare <Fr. moiré,
 muarefe <Ar. mu 'ārefe,
 muarız <Ar. mu 'āriż,
 muasır [+] <Ar. mu 'āşır,
 muaşaka <Ar. mu 'āşaḳa,
 muaşeret [+] <Ar. mu 'āşeret,
 muattal <Ar. mu 'aṭṭal,
 muattar <Ar. mu 'aṭṭar,
 muavenet <Ar. mu 'āvenet,
 muavin [+] <Ar. mu 'āvin,
 muayede <Ar. mu 'āyede,
 muayene [+] <Ar. mu 'āyene,

muayyen [+] <Ar. mu 'ayyen,
 muazzam <Ar. mu 'azzam,
 muazzep <Ar. mu 'azzeb,
 muazzez <Ar. mu 'azzez,
 mutaasıp [+] <Ar. muta'aşşib,
 mübayaa [+] <Ar. mübāya'a,
 müdafaa <Ar. müdāfa'a,
 müddeaa <Ar. müdde'ā,
 müddei [+] <Ar. müdde'ī,
 müebbet [+] <Ar. müebbed,
 müeccel <Ar. mu 'accel,
 müeddep <Ar. mu 'eddeb,
 müellefat <Ar. mu 'ellefāt,
 müellif <Ar. mu 'ellif,
 müemmen <Ar. mu 'emmen,
 müennes <Ar. mu 'ennes,
 müesses <Ar. mu 'esses,
 müessesese [+] <Ar. mu 'essese,
 müessif <Ar. mu 'essif,
 müessir [+] <Ar. mu 'eş şir,
 müessis <Ar. mu 'essis,
 müeyyide <Ar. mu 'eyyide,
 müezzin [+] <Ar. muez zin,
 mütalaa <Ar. müṭāla 'a,
 müteaddit <Ar. müte 'addid,
 müteaffin <Ar. müte 'affin,
 müteahhit [+] <Ar. müte 'ahhid,
 müteakip <Ar. müte 'āḳib,
 mütealiye <Ar. müte 'āliye,
 müteallik <Ar. müte 'allik,
 müteammim <Ar. müte 'ammim,
 mütearife <Ar. müte 'ārife,
 müteessir <Ar. müte'eş şir,
 müteessif <Ar. müte'essif,
 neodim <Fr. nedyme,
 neojen <Fr. néogène,
 neolitik <Fr. néolithique,
 neolojizm <Fr. néologisme,
 neon [+] <Fr. néon,
 neoplatonizm <Fr. neoplatonisme,
 neoplazma <Fr. néoplasme,
 neozik <Fr. nézoïque,
 nükleer [+] <Fr. nucléaire,
 nükleik [+] <Fr. nucléique,
 nükleon <Fr. nucléon,
 nükleoprotein <Fr. nucléoprotéin,
 oosfer <Fr. oosphère,
 oosit <Fr. oocyte,
 otoerotizm <Fr. auto-érotisme,
 politeist <Fr. polythéiste,
 puan [+] <Fr. point,
 reaksiyon <Fr. réaction,
 reaktif <Fr. réactif,
 reaktör <Fr. réactör,
 real [+] <Fr. réal,
 reasürans <Fr. réassurance,
 reaye <Ar. re 'āyā,
 rezervuar <Fr. réservoir,

riayet [+] <Ar. ri ‘āyet,
saadet [+] <Ar. sa ‘ādet,
saat [+] <Ar. sâ ‘at,
sanayiinefise <Ar. şanayi‘ + nefise,
santiar <Fr. centiare,
seksüel <Fr. sexuel,
sekteikalp <Ar. sekte + kalb,
semâi [+] <Ar. semâ ‘î,
sosyoekonomik <Fr. socio-économique,
stereo ... [+] <Fr. stéréo,
stoaci <Fr. stoaci,
sual [+] <Ar. su ‘âl,
sürreal [+] <Fr. surréal,
şaşaa [+] <Ar. şa‘şa‘a,
şeneat <Ar. şenâ ‘at,
şitaiye <Ar. şitâ‘ iyye,
şuur [+] <Ar. şu ‘ür,
taaccüp <Ar. ta ‘accub,
taaddüt <Ar. ta ‘addud,
taaffün <Ar. ta ‘affun,
taahhüt [+] <Ar. ta ‘ahhud,
taalluk <Ar. ta ‘alluk,
taam <Ar. ta ‘ām,
taammüden <Ar. ta ‘ammuden,
taammüm <Ar. ta ‘ammum,
taammüt <Ar. ta ‘ammüt,
taannüt <Ar. ta ‘annud,
taarruz <Ar. ta ‘arruz,
taassup <Ar. ta ‘aşşub,
taat <Ar. tã ‘at,

taayyün <Ar. ta ‘ayyun,
taayyüş <Ar. ta ‘ayyuş,
takeometre <Fr. tachéomètre,
tedai <Ar. tedâ ‘î,
teeddüp <Ar. te‘eddub,
teehhül <Ar. te‘ehhul,
teehhür <Ar. te‘ah̄ hur,
teemmül <Ar. te‘emmul,
teenni <Ar. te‘ennî,
teessüf <Ar. te‘essuf,
teesür [+] <Ar. te‘essur,
teessüs <Ar. te‘essus,
teeyyüt <Ar. te‘eyyud,
teferruat [+] <Ar. teferru ‘ât,
terciibent <Ar. terci‘ + Far. bend,
tercümeihâl <Ar. terceme + hâl,
vaat <Ar. va‘d,
vaaz <Ar. va‘z,
veziriazam <Ar. vezîr + a‘zām,
video [+] <İng. video,
Vietnamlı <T. Vietnam + lı,
zaaf <Ar. za‘f,
zanaat [+] <Ar. şinâ ‘at,
zayiat <Ar. zāyi ‘at,
ziraat [+] <Ar. zirā ‘at,
ziraiişletme [+] <Ar. zirā ‘î + T. işletme,
zoo ... [+] <Fr. zoo ...,
zümrüdüanka <Far. sî + murğ + Ar. ‘anğa.

İşaretler

... : Kelime başını gösterir.

... #: Kelime sonunu gösterir.

/.../: Kelime içini gösterir.

- : Fiile bağlanmayı gösterir.

+ : İsme bağlanmayı ve kelime birleşmesini gösterir.

[+] : Kelimenin sözlükte türemiş ve birleşik şekillerinin olduğunu gösterir.

< : İşaretin açık tarafı kelimenin alındığı şekli gösterir.

Dil ve Lehçe Kısaltmaları

Ar.: Arapça.

AT: Ana Türkçe.

ET: Eski Türkçe.

Far.: Farsça.

Fr.: Fransızca.

Gag.: Gagavuzca.

İng.: İngilizce.

İt.: İtalyanca.

Krg.: Kırgızca.

Kzk.: Kazakça.

Lat.: Latince.

T: Türkçe.

Yak.: Yakutça.

Yun.: Yunanca.

Çeviri yazı

ع: ع

h: خ

z: ذ

ء: ء

q: ق

z: ض

ā: آ

s: ث

z: ظ

ē: ه

ş: ص

h: خ

ţ: ط

Kaynakça

Bozkurt, Fuat (1992), *Türklerin Dili*, İstanbul: Cem Yayınevi.

Erbay, Fatih (2002), “Türkçe Sözlük’ün İlk ve Son Baskısındaki Batı Kökenli Kelimelere Dair”, *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 11, s. 129-135, Konya: Selçuk Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü yayınları.

Ergenç, İclâl (1989), *Türkiye Türkçesinin Görevsel Sesbilimi*, Ankara: Engin yayınları.

- Gülsevin, Gürer (2002), *Uşak İli Ağızları (Dil Özellikleri – Metinler –Sözlük)*, Ankara: TDK yayınları.
- Hazar, Mehmet (2005), *Rayımbek Batır (Dil İncelemesi, Sözlük; Harf Çevirimi, Türkiye Türkçesine Aktarımı) 1. Cilt*, Diyarbakır: Dicle Üniversitesi: Basılmamış Doktora Tezi.
- Kara, Mehmet (2001), *Türkmençe (Giriş-Gramer-Metinler-Sözlük)*, Ankara: Akçağ yayınları.
- Kirişçioğlu, M. Fatih (2002), *Saha (Yakut) Türkçesi Grameri*, Ankara: TDK yayınları.
- Korkmaz, Zeynep (1992), *Gramer Terimleri Sözlüğü*, Ankara: TDK yayınları.
- Ligeti, Lajos (1940-1942), “Türkçede Uzun Vokaller”, (Çev.: Tayyip Gökbilgin), *Türkiyat Mecmuası*, Sayı: 7-8, Cüz: 1, s. 82-94, [“A Török Hosszú Magánhangzók”, *Magyar Nyelv, MNy XXXIV*, Cüz: 3-4, Mart-Nisan 1938, s. 65-76, Budapest; “Les Voyelles Longues En Turc”, *Journal Asiatique*, 1938, s. 177-204], Ankara.
- Özkan, Nevzat (1996), *Gagavuz Türkçesi Grameri*, Ankara: TDK yayınları.
- Pokrovskaya, L. A. (1995), “Gagavuzca ve Tarihi gelişimi”, (Çev.: Nikolay Vasilyev), *Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Dergisi*, Sayı: 1, s. 37, Ankara: TÖMER yayınları.
- TDK (2004), *Türkçe Sözlük*, (10. baskı), Ankara: TDK yayınları.
- Tekin, Talât (1975), *Ana Türkçede Asli Uzun Ünlüler*, Ankara: Hacettepe Üniversitesi yayınları.
- Tekin, Talât (1998), *Türk Dilinde Birincil Ünlü Uzunlukları*, Ankara: Simurg yayınları.
- Tokatlı, Suzan (2003), “Türkiye Türkçesinde Son Seste Tonlulaşma ve Uzun Ünlüler Üzerine Bir İnceleme”, *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 15, Yıl: 2, s. 141-150, Kayseri: Erciyes Üniversitesi yayınları.
- Tuna, Osman Nedim (1960) “Göktürk Yazılı Belgelerinde ve Uygurcada Uzun Vokaller”, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*, s. 213-282, Ankara: TDK yayınları.
- Tuna, Osman Nedim (1986), *Türk Dilbilgisi (Fonetik ve Morfoloji)*, Malatya: İnönü Üniversitesi: Ders Notları.
- Uyanık, Osman (2002), “Kumuk Ağızlarında Uzun Ünlülü Kelimeler ve Ana Türkçedeki Bazı Uzun Ünlülerin Kumuk Ağızlarında Farklı Ünlüye Geçişi”, *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 11, s. 116-127, Konya: Selçuk Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü yayınları.